

Колодяжна К. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ГЛУЗУВАННЯ ЯК ТИП РОЗМОВНОГО ГУМОРУ

Стаття присвячена розгляду та аналізу комунікативно-функціональних особливостей комунікативного акту глузування як типу розмовного гумору в діалогічному англomовному дискурсі. Обґрунтовується виділення характерних прагматичних рис, що дають змогу зараховувати глузування до типу розмовного гумору. Такими рисами є: а) діалогічність; б) провокаційність; в) ігрова природа; г) амбівалентність.

Ключові слова: адресант, адресат, амбівалентність, діалогічність, глузування, гумор, ігрова природа, мовленнєвий акт, провокаційність.

Постановка проблеми. Глузування як вид мовленнєвої діяльності часто привертає увагу дослідників саме через свою суперечливу природу. Ще в 40-х роках ХХ ст. відомий британський етнограф і соціальний антрополог Альфред Реджинальд Редкліфф-Браун писав, що глузування є «специфічною комбінацією дружнього й антагонізму» [8, с. 104].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Думку щодо подвійної природи мовленнєвого явища глузування підхоплено низкою науковців [3; 9; 11]. Неоднозначність цього феномена полягає в поєднанні, здавалося б, несполученого: образи й, навпаки, позитивного ставлення щодо адресата глузування.

Об'єктом статті є прямі й непрямі мовленнєві акти глузування в діалогічному дискурсі. Предметом статті є комунікативно-функціональні та інтерактивні особливості мовленнєвого акту глузування як типу розмовного гумору в діалогічному дискурсі співрозмовників.

Актуальність статті зумовлена інтересом сьогоденної лінгвопрагматики до її комунікативно-функціонального та інтерактивного аспектів спілкування, а саме до явища глузування як одного з типів розмовного гумору, яке не знайшло комплексного наукового відображення в лінгвістичному аналізі.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні й аналізі комунікативно-функціональних особливостей мовленнєвого явища глузування як типу розмовного гумору в діалогічному англomовному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Феномен глузування належить до сфери гумору. У статті розгля-

немо, чим відрізняється мовленнєве явище глузування від інших типів розмовного гумору.

Однією з головних рис глузування як типу розмовного гумору є передусім його **діалогічна** природа: наявність нападника (адресанта глузливого висловлення) і жертви (адресата глузливого висловлення). Діалогічна природа мовленнєвого акту глузування найбільш яскраво проявляється в інтерпретації висловлення адресатом. Ця інтерпретація є вирішальною в оцінюванні мовленнєвого акту глузування в певному контексті: жертва глузування може сприймати висловлення як образливе або, навпаки, як дружнє – це найбільш розповсюджені типи реакцій реципієнта [7, с. 147]. Але існує ще дві можливі реакції адресата: коли він робить вигляд, що не розуміє глузливого висловлення, і коли вдає, що глузування є лише дружнім жартом, не зачіпаючи його гідності. Реакція адресата стає зрозумілою з його репліки у відповідь. Отже, значення глузливого висловлення є спільним творінням адресанта й адресата, має місце лише в **діалогічному мовленні**. Розглянемо приклад:

(1) *Andrea: ... It's been, what, nearly a week since he's interrogated me about every aspect of my life? I was wondering where my biggest fan had gone." I finished typing my memo and hit print.*

Cara: You're a lucky girl, I have to say. He's lost interest in me entirely," she pinned dramatically. "He only has eyes for you."

Andrea: I am lucky, aren't I? [5, p. 65].

Кара намагається уразити Андреа, говорячи про ненависного прихильника Андреа. Справа в тому, що цей залицяльник не користується популярністю серед знайомих жінок і його залицяння вважаються

антикомпліментом для жінки. Отже, для Андреа стає неприємним той факт, що Кара прагне якось поєднати Андреа із цим чоловіком. Тому Андреа переводить глузливу комунікацію в дружнє русло, підігруючи подрузі й глузуючи з себе.

Але існують випадки, коли жертва глузування є не безпосереднім учасником діалогу, а **непрямим адресатом**. Слідом за Г. Г. Почепцовим [2, с. 453] вважаємо, що непрямий адресат – це особа, яка є присутньою в ситуації спілкування, окрім мовця й адресата, і якій інформація адресується імпліцитно, адже мова не є вибірковою. Цей третій **антрополоконституент** є слухачем, який може виконувати роль непрямого адресата. Отже, повідомлення, яке мовець експліцитно посилає адресату, може бути насправді імпліцитно адресовано слухачу, який, у свою чергу, є справжнім адресатом мовленнєвого акту глузування. Прагматично значущим є те, що наявність експліцитного адресата (назвемо його **псевдоадресатом** – особою, якій лише експліцитно адресується висловлення) під час мовленнєвого акту глузування підсилює його перлокутивний ефект, що виявляється у відчутті приниження імпліцитного (непрямого) адресата, адже приниження відбувається в присутності свідка:

(2) *Elaine: Carol, you should have seen what Mary's been doing.*

Mary: Shut up.

Elaine: Carol, you should've seen that [2, p. 125]!

Учасники діалогу – три однокласниці; жертва глузування – Мері, яка не бажає, щоб її поведінка слугувала предметом для пліток. Елейн розповідає Керол про вчинок Мері. Очевидно, що це робиться в присутності Мері навмисно, щоб поглузувати з неї, адже те, що робила дівчина, мало б залишитися таємницею. Отже, Мері є непрямим адресатом: мовленнєвий акт глузування експліцитно адресований Керол (вона – псевдоадресат), але імпліцитно він адресується Мері – непрямому адресату. Ображаючись, Мері, у свою чергу, агресивно реагує на висловлення нападника, вживаючи грубе *Shut up*. У такому випадку жертва опиняється один на один не з одним, а з декількома нападниками, їй набагато складніше зупинити нападників, хіба що звести все до грайливого глузування.

Наступною важливою рисою мовленнєвого акту глузування є наявність **провокаційного елемента** [4, с. 33; 6, с. 201]. Функція провокації полягає в отриманні певної реакції від адресата глузливого висловлення. Із цього випливає висновок, що така провокація є інтенціональною – спе-

ціально закладеною адресантом в ілокуції мовленнєвого акту глузування. Якщо реакція не мала місце або була навмисно прихована адресатом, то можна говорити про невдалий комунікативний акт глузування. Саме реакція адресата є визначальною для комунікативно вдалого/невдалого мовленнєвого акту глузування.

У літературі на задану тему зазначається, що провокація в мовленнєвому акті глузування завжди спрямована на один із параметрів: а) щось важливе, що стосується безпосередньо самого адресата; б) взаємини між адресантом і адресатом; в) щось, що належить до сфери інтересу адресата [5, с. 1238]. Тому адресат реагує у відповідь на провокацію.

(3) *After taking a deep draught, Strange turned to Morse. "You do realize, don't you, that you and Lewis have dragged me away from the golf course twice."*

"I'd've thought you'd be glad, especially you were losing," smiled Morse.

Strange grinned wryly. "I don't often win these days, you're right."

У цьому випадку ми маємо справу з провокацією, що спрямована на те, що безпосередньо стосується адресата, а саме на його фізичні здібності. Морс підсміюється над умінням Стрейнджа грати в гольф, натякаючи, що Стрейндж програє. Висловлення супроводжується усмішкою, що вказує на її іронічно-глузливий характер. Очевидно, що провокація Морса є вдалою, адже Стрейндж реагує на неї кривою усмішкою й починає захищатися виправдовуючись [1, с. 154].

Провокаційний компонент є невід'ємним складником глузливого висловлювання мовця: це саме той аспект глузливої комунікації, що робить її можливою взагалі. Провокація змушує жертву продукувати висловлювання у відповідь з метою захистити своє обличчя згідно з теорією збереження обличчя І. Гофмана [1, с. 34]. Така комунікація набуває почергового характеру: адресант нападає й адресат, у свою чергу, захищається.

Третьою важливою рисою мовленнєвого акту глузування, яка дає змогу захищувати його до сфери гумору, є, по суті, ігрова природа глузування: адресант має на меті висміяти адресата й отримати насолоду від гумору. За словами американського лінгвіста Д. Таннен, глузування як форма гри чи гумору є чимось на зразок вербалізованого «щипка», що може посилювати насолоду від жарту і зближувати комунікантів [10, с. 211]:

(4) *Lewis: "But the Super said you'd agreed?"*

Morse: "When am I supposed to have agreed?"

Lewis: "Last week – Tuesday."

Morse: "Last week – Wednesday he came to see me on Wednesday."

Lewis: "You mean... he hadn't seen you before he saw me?"

Morse: "You're bright as a button this morning, Lewis."

Lewis: "Thank you, my dear." They laughed [1, p. 61].

У цьому прикладі ми маємо справу з дружнім глузуванням, перлокутивним ефектом якого є насолода від розділеного жарту, яка зближує учасників інтеракції. Морс іронічно глузує щодо розумових здібностей Льюїса розуміти очевидне. Адресат не сприймає висловлювання як образливе, а, навпаки, сміється разом із другом: близькі товариські стосунки допомагають комунікантам висміювати один одного в ігровій формі.

Варто зазначити, що демаркаційна лінія між образливим і дружнім глузуванням настільки нечітка, що доброзичливе глузування може бути сприйняте як образа. На нашу думку, недоброзичливе глузування можна також вважати різновидом гумору, лише з тією різницею, що він ображає адресата. У цьому випадку відбувається незбіг між інтенцією адресанта дружньо поглузувати з партнера по комунікації й нездатністю цього самого партнера до розпізнавання дружньої інтенції автора глузливого висловлювання. Тут доречно говорити про ще одну типову рису глузування як виду розмовного гумору – амбівалентність: одне й те саме глузливе висловлювання може по-різному характеризуватися адресантом і адресатом:

(5) *Lucas: "But you gave your heart away freely. I was under the misconception that your husband was the only man in the past. How many others did you fancy yourself in love with besides Antonie?"*

Her [Sharisse] temper was ignited by his teasing. How dare he make light of that humiliating experience? She was reminded of Fiona and how casually he treated his past dalliances. Yet he dared to question her?

She smiled sweetly and gave a little shrug. "You can't expect me to answer such a question, Lucas. I'm not that sort of woman who keeps count."

"That many, eh?" He chuckled.

She gritted her teeth in exasperation. The rogue.

"Yes, that many. Can I help it if I'm fickle?"

He remained silent [4, p. 190].

Лукас глузує з Шаріс з приводу її колишніх стосунків з чоловіками. Жінці це стає неприємним, адже попередній любовний досвід викликає в неї негативні емоції. Шаріс у глузливій формі відповідає, що не рахує своїх прихильників. Тоді ініціатор глузування йде далі, натякаючи, що в дівчини було багато коханців: *"That many, eh?"* Не *chuckled*. Той факт, що глузування відбувається між близькими знайомими й за відсутності сторонніх, указує на те, що адресант не має інтенції образити адресата, а, навпаки, прагне розсмішити дівчину. Але адресат глузливого висловлення сприймає це саме висловлювання як образливе: дівчина не розпізнає інтенції молодого чоловіка створити мовленнєву ситуацію для отримання насолоди від розділення жарту. Емоційний стан образи є перлокутивним ефектом такого мовленнєвого акту глузування.

Але існують випадки, коли адресант глузливого висловлення навмисно ображає співрозмовника. У такому випадку інтенція автора мовленнєвого акту глузування спрямована на приниження адресата в ігровій формі, що викликає сміх оточуючих, але ображає жертву:

(6) *"He [Piggy] proceeded to explain.*

Piggy: "If you get a pain in your stomach, whether it's a little one or a big one –"

A group of boys: "Yours is a big one."

Piggy: "When you done laughing perhaps we can get on with the meeting..." [3, p. 34].

У цьому прикладі нападники всі гуртом відкрито агресивно глузують із жертви, що, у свою чергу, підсилює груповий сміх. Хлопчакам весело від такого роду комунікації. Але це не стосується адресата глузливого висловлення. Спостерігається чітка комунікативна модель у формі опозиції: **жертва** vs **нападник**. Піггі опиняється поза колом учасників комунікації через те, що його привселюдно висміюють. Водночас група нападників ще більше консолідується, що проявляється в отриманні насолоди від колективного сміху.

Висновки і пропозиції. Отже, мовленнєве явище глузування належить до типу розмовного гумору. Визначальними прагматичними рисами глузування як типу розмовного гумору є: а) діалогічність; б) провокаційність; в) ігрова природа; г) амбівалентність.

Список літератури:

1. Гофман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта / пер. с англ., под ред. Г. С. Батыгина и Л. А. Козловой. Москва: Институт социологии РАН, 2003. 752 с.
2. Почепцов Г. Г. Избранные труды по лингвистике. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2009. 556 с.
3. Eder D. "Go get ya a French!": romantic and sexual teasing among adolescent girls. Tannen D. (Ed.) Gender and Conversational Interaction. Oxford University Press, New York, 1993. P. 17–31.

4. Hay J. Only Teasing! New Zealand English Newsletter. 1995. Vol. 9. P. 32–35.
5. Keltner D. et al. Just teasing: a conceptual analysis and empirical review. Psychological Bulletin. 2001. Vol. 127. P. 1231–1247.
6. Miller P. Teasing as Language Socialization and verbal Play in a White Working Class Community. Language Socialization Across Cultures: Studies in the Social and Cultural foundations of Language / ed. B.B. Schieffelin, E. Ochs. New York: Cambridge University Press, 1986. Vol. 3. P. 199–212.
7. Norrick N. (1994). Conversational Joking: Humor in Everyday Talk. Bloomington: Indiana University Press, 1994. 175 p.
8. Radcliffe-Brown A. On Joking Relationships. Journal of the International African Institute. 1940. Vol. 13 (3). P. 133–140.
9. Shapiro J. et al. A three-component model of children's teasing: Aggression, humor, and ambiguity. Journal of Social and Clinical Psychology. 1991. Vol. 10. P. 459–472.
10. Tannen D. Framing in Discourse. NY: Oxford University Press, 1993. 263 p.
11. Voss L. Teasing, disputing, and playing: Cross-Gender Interactions and Space Utilization Among First and Third-Graders. Gender and Society. 1997. Vol. 11. P. 238–256.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Dexter C. The Remorseful Day. Macmillan: BCA, 1999. 374 p.
2. Eder D. "Go Get Ya a French!": Romantic and Sexual Teasing Among Adolescent Girls / D. Tannen (ed.) Gender and Conversational Interaction. New York: Cambridge University Press. P. 17–31.
3. Golding W. The Lord of the Flies. London: Faber and Faber, 2004. 255 p.
4. Lindsey J. Tender is the Storm. Avon: HarperCollins Publishers, 1985. 363 p.
5. Weisberger L. the Devil Wears Prada. New York: HarperCollins Publishers, 2006. 432 p.

НАСМЕШКА КАК ТИП РАЗГОВОРНОГО ЮМОРА

Статья посвящена рассмотрению и анализу коммуникативно-функциональных особенностей коммуникативного акта насмешки как типа разговорного юмора в диалогическом англоязычном дискурсе. Обосновывается выделение характерных черт, которые позволяют относить насмешку к типу разговорного юмора. Такими чертами являются: а) диалогичность; б) провокационность; в) игровая природа; г) амбивалентность.

Ключевые слова: адресант, адресат, амбивалентность, диалогичность, игровая природа, насмешка, провокационность, речевой акт, юмор.

TEASING AS A TYPE OF CONVERSATIONAL HUMOUR

The article touches upon the analysis of communicative and functional peculiarities of speech act of teasing as a type of conversational humour in dialogical English discourse. The reasons for singling out the characteristic features which define teasing as a type of conversational humour are provided, namely these features are: a) dialogicity; b) provocativeness; c) playful nature; d) ambivalence.

Key words: addressee, addresseeur, ambivalence, dialogicity, humour, playful nature, provocativeness, speech act, teasing.